

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2004-2 Sayı/Issue: 9

MÜTAREKE YILLARINDA İSTANBUL MERKEZLİ PONTUSÇU FAALİYETLER Mucize ÜNLÜ*

ÖZET

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıktı ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak durumunda kaldı. Mütareke hükümleri Osmanlı Devleti için ağır şartlar içermekteydi. Bu şartlar yüzyıllarca Osmanlı hakimiyetinde yaşamış olan Rumlar için fırsat oldu. Bu fırsatı değerlendirerek "Büyük Yunanistan" kurma hayaliyle faaliyete geçtiler. Yunan davası için Yunan Hükümeti, Yunan Büyükelçiliği ve Fener Rum Patrikhanesi birlikte hareket ettiler. Neticede Türk Milli Mücadelesinin zaferle sonuçlanması Rumların amaçlarına ulaşmasını engelledi. Ancak, Türkler ve Rumlar maddi ve manevi ağır kayıplar verdiler.

ABSTRACT

The Ottoman Empire was defeated in the first World War and had to sign Mondros Ceasefire. There were hard obligations in it for the Ottoman Empire. Therefore the Greeks who ruled by the Ottomans for centuries seized an opportunity to gain their purposes. Using this opportunity backed by the treaty, they began to carry out their plan in order to establish "Great Greece". The Greek Government, the Greek Embassy and the Fener Patriarchate agreed on the idea of creating the "Great Greece" and united their deeds. However the victory of Turkish National Movement created invincible obstacles for the Greeks so that of establishing "the Great Greece". It thus, both Turks and Greeks were suffered in the manner of their moral attitude and losing their welfare including with casualties in either side during the Turkish Independence Revolt.

* Yrd. Doç. Dr., On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Samsun.

GİRİŞ

İttifak Devletlerinin mağlubiyeti ile sonuçlanan I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mütarekeyi müteakiben Osmanlı Devleti bir çok yeni mesele ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Bir yandan galip devletler Anadolu'yu işgale başlarlarken, diğer yandan da mütarekenin 7. maddesinin yarattığı müdahale ve işgal tehdidinden cesaretlenen Rumlar teşkilatlanma içerisine girmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ve tabiiyetinde bulunan azınlıklara gösterdiği müsamahadan faydalanan Yunan Hükümeti, özellikle mütarekeden sonra Rumları kendi millî davasına¹ alet etmiştir. Rumlar da devletin en buhranlı anlarını yaşadığı bu dönemde, hükümetin kuvvet ve nüfuzunu zayıflatacak, dahilî nizamı bozacak davranışlar içerisine girmişlerdir. Nitekim bu, Yunanlıların tarihî politik tutumlarıdır. XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Türkler ne zaman bir dış tehlike ile karşılaşsa veya ülke içinde bir gaile ile karşı karşıya gelse, Yunanlılar hemen harekete geçmişlerdir. Mütareke yıllarında da böyle olmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde büyük bir Yunanistan kurmak için geniş çaplı askerî ve politik faaliyet göstermeye başlamışlardır².

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Avrupa'da Türkler aleyhinde geniş bir propaganda başlatılmış, Hristiyanların işkenceye maruz kaldıkları, Batı ve Kuzey Anadolu sahillerinde Rumların katledildikleri

¹Yunan millî davası, yani *Megali İdea*, Yunanlıların Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma ülküleridir. Pontus Meselesi, Yunanistan'ın bu ülküyü gerçekleştirme gayesinden doğmuştur. Karadeniz kıyılarında bir Pontus Rum Devleti kurulması fikri Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı yıllara dayanmaktadır. Pontusçuluk konusunda siyasi bir hareketin mümkün olabileceği fikri ise II. Meşrutiyet'in ilânından sonra açıkça ortaya atılmaya başlanmıştır. (Salim GÖKÇEN, "Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus'u Canlandırma Hayali: Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu (20-28 Eylül 1997)", *Trabzon ve Çevresi Uluslar arası Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001*, s. 833).

Hayal edilen Rum Pontus Devleti; Zonguldak'tan Batum'a kadar uzanıyordu. Bugünkü Trabzon, Giresun, Ordu, Sinop, Zonguldak, Bartın, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat ve Sivas illerini içine alıyordu. (Mesut ÇAPA, "Giresun Mutasarrıfı'nın Pontus Meselesi İle İlgili Bir Raporu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 54; Abdullah SAYDAM, "Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidini", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, Ankara 1999, s. 125-132). Yusuf Akçura Yunanlıların gayesini "Türkleri Avrupa'dan sürüp çıkarmak, Yunanlılaşmış Şarkî Roma İmparatorluğu'nun payitahtı Konstantiniye'yi istirdat etmek, Ayasofya'yı tekrar Hristiyanlığın kadim mabedi haline getirmek, hasılı Hristiyan ve Yunanlılaşmış Bizans İmparatorluğu'nu tekrar diriltmek" şeklinde ifade etmekte ve bu büyük hayale onlar *Büyük Fikir (Megalo İdea)* diyorlardı demektedir. (Yusuf AKÇURA, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri (XVIII ve XIX. Asırlarda)*, Ankara 1985, s. 17). Yerasimos Pontus'un tarihini, "uzun vadede farklı etnik kökenlerden gelen. Büyük İskender'in imparatorluğu döneminden Komnenoslar İmparatorluğu'na kadar gelen dönemde Hristiyanlaşan ve büyük ölçüde Hellenleşen, daha sonra Osmanlı yönetimi altında İslamiyet'i benimseyen ve büyük ölçüde Türkleşen ve XIX. Yüzyılda ulusal ideolojilerin etkisiyle dini bölünmeleri etnik bölünmelere dönüştüren halkların tarihidir" şeklinde tanımlamaktadır. (Stefanos YERASİMOS, "Pontus Meselesi (1912-1923)", *Toplum ve Bilim*, 43/44 (1988 KİŞ), s. 68).

²Selahattin SALIŞIK, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Emik-i Eteryâ*, İstanbul 1968, s. 43.

söylentileri yayılarak abartılı istatistikler verilmiştir³. Bu propagandaların amacı, Yunanistan'ın nüfuz alanını genişletmektir. Böylece büyük bir Yunanistan, Güneydoğu Avrupa'da Batı medeniyetinin güçlü bir bekçisi olabilecektir. Yunanlıların amacı ise, Türkiye'nin parçalanmasının gerçekleşmesi halinde milletlerarası anlaşmazlık yaratmayacak yerlerin Yunanistan'a ilhakı; parçalanmanın gerçekleşmemesi durumunda ise Türkiye'deki Rumlara muhtariyet verilmesi, Yunanistan'a firar edenler ile Anadolu içlerine sevk edilenlerin yurtlarına dönerek evlerine ve mallarına kavuşmaları ve hiçbir zarara uğramadan yaşayabilmelerini temin etmektir⁴. Yunanistan bu düşüncelerle Millî Mücadele yıllarında İtilaf Devletleri ile birlikte Anadolu'nun işgaline katılmıştır. Gerek bu işgali haklı çıkarmak, gerekse Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için Rumları hedef seçerek Avrupa ve Amerika'daki propagandalarında Rum nüfusun katledildiği tezini işlemiştir.

Yunanistan'ın Yunan ideallerini gerçekleştirme yolundaki çalışmalarına Yunan Hükümeti yanında Yunan Büyükelçiliği ve patrikhane de aktif bir şekilde katılarak Yunan politikasına hizmet etmişlerdir. Bu çalışmada, birbirleriyle irtibat halinde çalışan bu üç kurumun faaliyetleri ve bu faaliyetlerin gerek Rumlar ve gerekse Türkler üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1- Yunan Hükümeti ve Rumlar

Yunan Hükümeti, patrikhanenin bir takım politik imkanları ve büyükelçiliğin işbirliği ile Aralık 1918'den itibaren İstanbul'da bazı Rum cemiyetleri kurmuştur⁵. Umumî Yunan politikasının takipçisi olan bu

³ Bu tür sahte nüfus istatistikleri hazırlama Yunanlıların Pontus Devleti kurmak için yaptığı çalışmaların bir aşamasıydı. Yunanlılar Karadeniz kıyılarında Pontus Devleti kurmak için ayrıca bölgedeki yerli Rumları Yunanlaştırma, Rum nüfusu artırmak için bölgeye dışardan göçmen getirme, çetecilik faaliyetleri, Türkleri ekonomik bakımdan zayıf düşürmek ve çeşitli konferanslar düzenlemek gibi yollara başvurmuşlardır. (Mesut ÇAPA, aynı makale, s. 58).

⁴ Nuri YAZICI, *Millî Mücadele'de (Canik Sancağında) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, Ankara 1989, s. 8,11.

⁵ İlk Pontus cemiyeti 1904 yılında Pontus meselesinin gelişip teşkilatlanmasında ülke içinde en önde gelen kuruluşlardan biri olan Merzifon Amerikan Koleji'ndeki Rum öğrenciler tarafından kurulmuştur. (Abdullah SAYDAM, aynı makale, s. 125). Bu kolej bünyesinde Rumlar tarafından gizli olarak *Rum İrfanperver Cemiyeti* ve *Orpheus* adlı musiki cemiyeti kurulmuştur. Daha sonra bunlar 1904 yılında *Pontus Cemiyeti* adı altında birleşmişler ve *Pontus* adı ile bir de gazete çıkarmışlardır. *Müdafaa-i Meşruta* adıyla 1908'de kurulan ihtilâl komitesi ve *Mukaddes Anadolu Rum Cemiyeti* de aynı amaçla kurulmuş olan örgütlerdendir. (Hamit Pehlivanlı, "Tarihi Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, s. 86-87). İstanbul'da Rum cemiyetleri içinde en faal olanı ise "Kordos Komitesi" idi. 1919'da İstanbul'da kurulan bu cemiyet Etnik-i Eteryâ'nın bir kolu olarak faaliyet göstermekteydi. Merkezi İstanbul olmakla birlikte Trakya, Canik, Marmara sahilleri ve İzmir bölgesi de faaliyet sahası içerisinde yer alıyordu. Diğer komite ve cemiyetler gibi Kordos da Türkiye'de işyanlar çıkarmak, Rum ihtilalcilerini göçmen gibi göstererek Karadeniz sahillerine göndermek, silah ve cephane temin ederek millî mücadeleye karşı yapılan hareketleri desteklemek, çeteler kurmak, Rum halkı eğitmek gibi faaliyetlerden sorumluydu. Yunanistan'dan maddi ve manevi destek gören ve patrikhane tarafından idare edilen bu cemiyet 1922 yılına kadar faaliyet göstermiştir. (Ertuğrul Zekâi ÖKTE, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti "KORDUS", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*,

cemiyetler, politikalarını edebî, ticarî ve askerî yollarla gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Öncelikle Rum gençlerini teşkilatlandırarak askerî bölükler oluşturmuşlar, Batı kamuoyunu yanıltmak için düzmece nüfus istatistikleri hazırlamışlar ve Müslüman tüccarların iflasına sebep olarak Yunan mallarını piyasaya hakim kılmaya gayret göstermişlerdir⁶. Yunanlıların siyasi emellerine ulaşmak için teşkil etmiş oldukları bu cemiyetler, Osmanlı toprakları üzerindeki hedeflerine ulaşmak için İstanbul ve diğer vilayetlerde Rumları silahlandırarak çeteler oluşturmuşlardır. Yunan Umum Jandarma Müfettişi, Yunan Sivil Polis Teşkilatı kurmak için özel memuriyet ile İstanbul'a gönderilmiştir⁷. İstanbul ve diğer vilayetlere dağıtılacak olan silahlar Yunan savaş gemileriyle Anadolu'daki limanlara getirilmiştir. Beşiktaş'ta demirli Yunan savaş gemilerinden birer zabıt ile ikişer neferden oluşan üç devriye karaya çıkararak geceleri bu muntıkada dolaşmışlardır. Silahlı olan bu askerlerin vazifesi, Rumlara verilecek olan silahların vapurdan dağıtımını kolaylaştırmak ve her türlü müdahaleye engel olmaktır.

Rumların silahlandırılmasında Darıca önemli bir merkez olmuştur. Dağıtılacak olan silahların bir bölümü Darıca'da bir tüccara gönderilerek onun vasıtasıyla itimat edilen Rumlara dağıtılmıştır. Bu yolla silahlanan Rumlar, yer yer Müslümanları taciz ve tehdit etmeye koyulmuşlardır. Hatta kendilerini engellemek isteyen bir komiser muavini, bir polis memuru ve sivil halktan iki üç kişiyi öldürmüşlerdir. İstanbul'da bulunan Yunan Umum Jandarma Müfettişi Darıca'ya gelerek Yunan politikasına mani olmak isteyen Müslümanları öldüren Rumları Yunan nişanları ile taltif etmiştir. Sözü edilen Yunan Müfettişi, İstanbul'da görevini tamamladıktan sonra beraberinde getirmiş olduğu zabıtları buradaki teşkilatı idare etmek üzere bırakmış, kendisi hükümetinden aldığı emir doğrultusunda yeni bir teşkilat kurmak üzere yine Yunan işgal sahasına dahil olan Trakya'ya gitmiştir⁸.

İstanbul'daki Rumların silahlanmasına yardımcı olan kuruluşlardan biri olan *Kuzguncuk Rum Kulübü*'ne de çok sayıda silah gönderilerek aynı şekilde itimat edilen Rumlara dağıtılması istenmiştir. Kulüp başkanı buna cesaret edemeyince istifa etmiştir. Bu durumda kendisi vatan haini ilan edilmiş ve silahlar yeni seçilen başkan vasıtasıyla gerekli yerlere dağıtılmıştır⁹. Rumların silahlandırılması ve Rumlardan çeteler oluşturulması hadisesi yalnız İstanbul ile

VII/40 (1970), s. 22; Yusuf Sarınoy, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, s. 21).

⁶ Nuri YAZICI, "Canik'te Pontusçu Faaliyetlerin Ortaya Çıkışı", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986*, Samsun 1988, s. 436. Rum kulüp ve cemiyetlerinin en fazla şikâyetçi oldukları konulardan biri de Türk Hükümeti'nin gayrimüslimleri hala terhis etmemiş olmasıydı. Bu durum onlar tarafından "zulüm" olarak değerlendirilmiştir. (BOA, DH. KMS-49/2 (78), 24 Mart 1917).

⁷ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 15, 28 Ekim 1919.

⁸ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 17.

⁹ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 12, 14 Ekim 1918.

sınırlı değildir. İstanbul'un yanı sıra Osmanlı Devleti'nin çeşitli sahil şehirlerine de çok miktarda silah ve mühimmat nakledilmiş ve çeteler oluşturulmuştur. Bu çalışmalar İstanbul'a gelen Yunan milletvekilleri ve Yunan ordusuna mensup zabitanın sevk ve idaresinde ve Yunan Salib-i Ahmer'i (Kızıllaç) adına gerçekleştirilmiştir¹⁰.

Yunan Hükümeti, mütarekeden sonra Osmanlı Rumlarını kendi tebaası imiş gibi askerî hizmetlere çağırmıştır. Küçük yaştaki Rum gençleri 50, 60'ar, bazen de 100'er kişilik kafiler halinde peyderpey Yunanistan'a sevk edilmişlerdir. Yunanistan'a hareketleri öncesinde etrafları büyük insan kalabalığıyla çevrilen bu gençler, küçük yaştaki Yunan zabitleri refakatinde ve alkışlar eşliğinde Beyoğlu caddesinde resmi geçit yapmışlardır. Bu geçiş esnasında Polis Merkezi önüne geldiklerinde başlarındaki zabitanın da teşvikiyle “*Zito Venizelos*” şeklinde defalarca bağırışlardır. Bunun da ötesinde önlere gelen Müslümanları taciz etmişler, bazılarının feslerini yırtacak kadar ileri gitmişlerdir. Büyükelçilik aracılığı ile pasaport verilerek Yunanistan'a gönderilen bu gençler burada eğitilerek tekrar Anadolu'ya gönderilmişlerdir. Sözü edilen gençler dışarıdan da teşvik ve destek görerek silahlanmışlar, asayiş bozucu olaylar çıkarmışlar, hatta karakollarda memurlara fiilî ve manevî tecavüzlerde bulunacak kadar ileri gitmişlerdir. Yunan Kızıllaç'ı ve Venizelos adına sokaklarda rozetler dağıtarak “*Kardaşlarının İstirabı İçin Yardım Nizamnamesi*” doğrultusunda para toplamışlardır¹¹. Yunan Hükümeti tarafından desteklenen ve Yunan siyasi emelleri için teşkil edilmiş olan cemiyet¹², kulüp ve komiteler de yapmış oldukları yayınlarla Osmanlı Devleti'ni, Paris Barış Konferansı'nı idare edenlere şikayet etmişler ve Avrupa kamuyonu tahrik edici davranışlarda bulunmuşlardır. Aynı şekilde Yunan Hükümeti Türk vilayetlerinde faaliyette bulunan Rum çete ve komitelerine şifahi emirler vermek, Rum muhacirlerin durumlarını takip etmek ve gelişmeleri Yunan Hükümeti'ne, hatta Paris Barış Konferansı'na arz ederek gerekli emirleri almak üzere vilayetlere zaman zaman memurlar göndermiştir. Bunlarla da yetinmeyen

¹⁰ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 16. İstanbul'da olduğu gibi Trabzon'da da faaliyette bulunan Rum çetelerine yardım etmek üzere yine Yunan Hükümeti'nin emriyle ve Yunan torpidosuyla mülazım yüzbaşı ve binbaşı rütbelerinde 14 zabıt, 6 çete reisi ve 400 mavzer gönderilmiştir. Ayrıca Pontus Hükümeti'ne teslim edilmek üzere Yunan Hükümeti tarafından Amerika'dan yelkenli ve gemiler satın alınmıştır. (BOA, DH. KMS-49/2 (59).

¹¹ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 5, 25 Eylül 1919; DH. KMS-49/2(35), 29 Haziran 1919.

¹² İstanbul'da Pontusçu idealler uğruna faaliyet gösteren cemiyetlerden biri de Venizelistlerden oluşan *Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti* idi. Bu cemiyet Yunan milli emelleri için en fazla çalışan kişilerden biri olan Venizelos'un iktidarı kaybetmesi üzerine İstanbul'a gelen Anadolu ve Rumeli Yunan ordusu eski kumandanlarından General Mazarakis ve General Yuvano'nu önderliğinde kurulmuştur. Cemiyet mensuplarının amacı, Venizelos'un politikasına müsait ortam hazırlama yönünde faaliyetlerde bulunmaktır. (BOA, DH. EUM. AYŞ. 51/43, 1 Aralık 1920). İstanbul'da bu cemiyet mensuplarına nikelden imal edilmiş ve ortasında Venizelos'un resmi, kenarlarında “*fedakeran millete mahsus*” ibaresi bulunan birer nişan dağıtarak pontusçu ruh yayılmaya çalışılmıştır. (Büyümin KOCALOĞLU, 15. *Fırka'nın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1998, s. 106)

Yunan Hükümeti, İstanbul'daki Rum asıllı basın mensuplarına memleketin asayişini bozuk gösterecek, Osmanlı milletini rencide ve Rum milletini tahrik edecek yayınlar yapmasını telkin etmiştir. Bu düşünce ile İstanbul'a Yunanlı bir memur gönderilmiş ve bu kişi burada çıkan Rumca gazeteleri Atina'dan verilecek talimat doğrultusunda idare etmekle görevlendirilmiştir¹³.

Mütareke döneminde Rumlar, Yunan siyasî emellerine hizmet etmek düşüncesiyle kültürel faaliyetleri de bir araç olarak kullanmışlardır. İstanbul Rumları arasında Türk düşmanlığını güçlendirecek ve Türk milli hissiyatını rencide edecek piyesler hazırlamışlar, filimler göstermişler ve Türkler aleyhinde şarkılar dile getirmişlerdir. Bu tür etkinlikler yalnız sinema ve tiyatro salonlarıyla sınırlı kalmamış, işlek caddelerde Türk düşmanlığını canlı tutacak resimler satılmıştır. Müslüman halk arasında her türlü toplantı düzenlemeyi yasaklayan İtilaf Devletleri zabıtası, Rumların bu tür taşkınlıklarına kayıtsız kalmıştır¹⁴.

Bu tür etkinliklerde Yunan Hükümeti'nden destek gören Rumlar, İstanbul'da kanunları ihlâl edici ve toplum düzenini bozucu eylemlerde bulunmakta da bir sakınca görmemişlerdir. Hükümet tarafından yasaklanmasına rağmen Belgrat Ormanı'ndaki ağaçları rahatlıkla kesebilmişler, toplu taşıma araçlarında olaylar çıkarabilmişlerdir. Örneğin, 28 Aralık gecesi Galatasaray civarında tramvaya binen birkaç Rum, Venizelos'un isim günü olduğunu ileri sürerek tramvaydan ücretsiz faydalanmak istemişler, bilet almaları ikazında bulunan kontrol memurunu tartaklamışlardır. Olay büyüyünce polis memurları tarafından Galatasaray Karakolu'na götürülmüşlerdir. Olayı protesto etmek üzere karakol etrafında toplanan Rumlar karakola saldırma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Olay mahalline gelen takviye kuvvetlerin aldığı tedbirlerle mesele daha fazla büyümeden toplananlar dağıtılmışlardır¹⁵.

2-Yunan Büyükelçisinin Faaliyetleri:

Mütareke yıllarında İstanbul'da Yunan Hükümeti ile birlikte Pontusçu faaliyetleri organize eden bir diğer birim Yunan Büyükelçiliği idi. Memleketin asayişini ihlâl etmek ve Trakya'nın Yunanistan'a ilhakı düşüncesini gerçekleştirmek gibi maksatları olan büyükelçilik, Pontusçu faaliyetlerde Yunan Hükümeti ile Rum Patrikhanesi arasında irtibatı sağlama gibi önemli bir rol üstlenmiştir. Bu sorumlulukları kapsamında Osmanlı ve İtilaf Devletleri sivil zabıtasını taklit ederek, kendi emirleri altında olmak üzere bir gizli Yunan Zabıta Teşkilatı vücuda getirmiştir. Bu kuruluşu İstanbul'da teşkilatlandırma sorumluluğu Yunanlı Miralay Aleksandr Simraki'ye verilmiştir. Adı geçen

¹³ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 5.

¹⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. 51/43, 31 Aralık 1920.

¹⁵ BOA, DH. EUM. AYŞ. 51/43, 29 Aralık 1920.

teşkilat için büyük miktarda para tahsis edilmiş ve dolgun maaşla 20-30 kişi görevlendirilmiştir. Bu kişilere silah dağıtılarak büyükelçilikten tevcih edilecek görevleri yerine getirmeleri istenmiştir. Büyükelçilikte kendileri için daire tahsis edilmiş olan Yunan zabıtasının görevleri şu şekilde tespit edilmiştir:

-Osmanlı Devleti'nden Yunanistan'a gidecek olan Rumların gidiş sebeplerini tespit etmek,

-Büyükelçilik tarafından şüpheli görülen Müslüman halk ve memurları takip etmek,

-Osmanlı devlet dairelerinde çalışan Rum memurlar ile terhis edilmiş zabıtları kendi hizmetlerine almaya çalışmak¹⁶.

Türk yetkilileri, henüz kuruluş aşamasında olan bu cemiyeti devlet için zararlı gördüklerinden, dağıtmaya karar vermişlerdir. Ancak bu ve benzeri kararlar büyükelçiliğin faaliyetlerini sürdürmesine engel olamamıştır. 2 Eylül 1919'da Yunan Büyükelçiliği'nin emri ve patrikhanenin bilgisi dahilinde büyük devletler nezdinde propaganda yapmak ve Yunan millî davasına hizmet etmek üzere seçim yapılmış ve bu seçimde Rumlar "*İstanbul Rum Mebusları*" adı altında dört yıl süreyle 40 milletvekili seçmiştir. Bu milletvekillerinin çalışmaları için Yunan Hükümeti'nden malî destek sağlanmıştır. Ayrıca Amerika'da yerleşmiş Rumlar da büyük meblağlarda bağışta bulunmuşlardır.

İstanbul Rum milletvekillerinden bir kısmı Trakya, İzmir, İstanbul ve sözde *Pontus Cumhuriyeti* konularında çalışmak üzere Yunan Hükümeti tarafından İstanbul'a gönderilmişlerdir. Ayrıca Yunan Başvekili Venizelos, Türkiye'deki propagandalarını yakından takip etmek, halka ve patrikhaneye telkinlerde bulunmak ve kendi hususî ajanlarına şifahî talimatlar vermek için "*Yunan Sefarethanesi'nin Siyasî Müşavirleri*" sıfatıyla kendine sadık altı milletvekilini görevlendirmiştir. Bu sıfat ve salahiyetlerle İstanbul'a gelen altı milletvekili kendilerine verilen işleri yapmışlardı¹⁷. Osmanlı Hükümeti zikredilen şahısların çalışmalarını ve İstanbul'da ikamet etmelerini devletin huzur ve selameti açısından sakıncalı bulmuş ve memleketlerine iadelerine karar vermiştir¹⁸.

Yunan Büyükelçiliği'nin Pontus davası ile ilgili bir diğer önemli icraatı ise, bu davaya hizmet etmek gayesiyle mütarekeden önce ve sonra gerek gizli, gerekse alenî olarak çeşitli ad ve unvanlar altında teşkil edilmiş olan komite, kulüp, fırka ve cemiyetleri birleştirmek olmuştur. Yunan Hariciye Nezareti'nin önde gelen memurlarından biri Venizelos'un emriyle bu iş için İstanbul'a

¹⁶ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 11, 8 Ekim 1919. Yunan Hükümeti'nin en meşhur jandarma komutanlarından olan Miralay Simraki bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Atina'ya dönmüş, maiyetindekiler ise bir Yunan torpidosu ile Pontus Cumhuriyeti Hükümeti'nin jandarma teşkilatını kurmak üzere Trabzon'a hareket etmiştir. (BOA, DH. KMS-49/2 (59), 12 Temmuz 1919; Pehlivanlı, aynı makale, s. 88).

¹⁷ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 4, 25 Eylül 1919.

¹⁸ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 8, 5 Ekim 1919.

gönderilmiştir. Bu kuruluşların bir merkezden idare edilmesi halinde daha yararlı olabilecekleri inancında olan büyükelçilik İstanbul'daki bütün bu oluşumları "*Millî Cemiyet*" adı altında birleştirmiştir. İstanbul Rum milletvekillerinden Spectateur d'Orient gazetesi baş muharriri de bu cemiyetin nizamnamesini tanzim etmek üzere reis seçilmiştir¹⁹.

3- Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri

Yunan Hükümeti ve Yunan Büyükelçiliği ile birlikte Pontus davası için çalışan bir diğer birim de patrikhane olmuştur. Osmanlı tabiiyetini haiz ve Osmanlı kanunlarına tâbi bir şahsiyet olan patrik, doğrudan doğruya Yunan siyasî emelleri için faaliyetlerde bulunmuş ve ruhanî sıfatına yakışmayacak şekilde siyasetle ilgilenmiştir²⁰. Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra İstanbul' un Yunanistan'a ilhaki veya en azından beynelmilel idareye kavuşturulması için faaliyete geçmiştir. İstanbul'da çoğunluğu meydana getirmek amacıyla Türklerin meskun olduğu mahallerde onları göçe zorlamak için sık sık yangınlar çıkarmışlar, Rum çete örgütleri vasıtasıyla İstanbul civarındaki köylere baskınlar düzenlemişlerdir. Bu gibi faaliyetleri Anadolu'da yürütmek üzere patrikhane Etnik-i Eteryay'nın merkezi olmuştur. Bu derneğin yanı sıra merkezi İstanbul Rum Patrikhanesi'nde, şubeleri Anadolu'da bulunmak üzere Mavri Mira Cemiyeti, Jimnastik Heyeti, Rum İzci Derneği, Rum Kızıllaç Derneği ve Pontus Derneği gibi örgütler kurulmuştur²¹. Bu cemiyet, heyet ve dernekler Rum çocuklarının Yunan idealleri doğrultusunda yetiştirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Örneğin, *Jimnastik Heyeti* bünyesinde bir çok Yunan zabiti görevlendirilerek İstanbul Rum mekteplerine devam eden gençlere silah kullanma becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır. On beş yaşından büyük gençlerin eğitildiği bu heyette ilk aşamada gençlere oyunlarla talim yaptırılmıştır. Heyet idarecilerinin masrafları ise patrikhane tarafından karşılanmıştır. Sivil olarak görev yapan heyet başkanı Yorgi Maşulopos'a İstanbul'dan sonra Edirne'de de jimnastik kulüpleri açması için yetki verilmiştir²².

Gerek patrikhane, gerekse taşra metropolit ve ruhanî reisleri Yunan siyasî maksatları için çalışmalarını yönünde Yunan Hükümeti tarafından tahrik ve teşvik edilmişlerdir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin dahili huzur ve emniyetinin muhafazası açısından tehlike arz etmekteydi. Nitekim Rum Patrik Vekili, Yunan

¹⁹ BOA, DH. KMS-49/2 (57) 9, 6 Ekim 1919; DH. KMS-49/2 (59).12 Temmuz 1919.

²⁰ Rum Patriği'nin buna benzer tavırları İzmir'in ve İstanbul'un işgali hadiselerinde de görülmüştür. Nitekim patrik, İzmir'in işgalinde Türkiye Rumlarının Yunan ordusuna katılması için resmî beyanname yayınlamıştır. İstanbul'un işgalinde ise Patrikhane kapısına çift kartallı Bizans bayrağı çekilmiştir. (Azmi SÜSLÜ, "Türkiye'de Rum Patrikhane ve Kiliselerinin Menfi Faaliyetleri", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986*, Samsun 1988, s. 262)

²¹ Adnan SOFUOĞLU, "Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. X (Mart 1994), s. 228.

²² BOA, DH. KMS-49/2 (35).

işgal kuvvetlerinin yardımıyla Paris'e gitmiş, burada Trakya ve İzmir'i Osmanlı topraklarından ayırma düşüncesiyle Rumlar adına bir takım teşebbüslerde bulunmuş, İstanbul Hükümeti aleyhine Paris Barış Konferansı'na yazılı ve sözlü beyanlarda bulunmuş ve İstanbul'un geleceğinin Yunan siyasi emellerine uygun bir şekilde belirlenmesini talep etmiştir. Ancak bu görüşmelerde kendisine İstanbul'un Yunanistan'a ilhakının Rum nüfusun azınlıkta olması sebebiyle mümkün olamayacağı ifade edilmiştir²³. İstanbul'a dönüşünde Atina'ya uğrayan patrik, bu sonuca rağmen hizmetine karşılık olarak Yunan Hükümeti tarafından nişan ile taltif edilmiş, gidiş ve dönüşünde şerefine toplar atılmış ve seving gösterilerinde bulunulmuştur. Patrikhane'nin bu çalışmalarına karşılık Yunan Hükümeti, patrikhaneye her ay için 15 bin Dirahmi tahsis etmiştir. Yunan davası için Paris'e giden bir diğer kişi ise Trabzon metropoliti Hrisantos²⁴'tur. Trabzon'da kurulması düşünülen "*Pontus Cumhuriyeti*" hakkında siyasi teşebbüslerde bulunan Hrisantos da Paris'ten dönerken Atina'ya uğramış ve Yunan Hariciye Nazırı tarafından şerefine ziyafet verilmiştir. Aynı şekilde Yunan millî emelleri için Paris'te çeşitli faaliyetlerde bulunan Venizelos da Atina'ya dönüşünde vatanî hizmetlerine mükafat olmak üzere büyük bir merasimle karşılanmış, patrikhane de bir toplantı yapılarak kendisine taç verilmesi kararlaştırılmıştır. Hatta bunun için Rumlardan 200'er Dirahmi yardım toplanmıştır²⁵.

Yunanistan'dan malî destek gören patrikhane zikredilen çalışmalarının yanı sıra yayın faaliyetlerine de ağırlık vererek Avrupa kamuoyunu etkilemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda İngilizce ve Fransızca olarak yayınlanan "*Siyah Kitap*" ta Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra katliamlara başladıkları, Rumların tehcir ve katledildikleri ve mallarının yağmalandığı ileri sürülmektedir. "*Pontus Macerası (Kırmızı Kitap)*" adıyla Atina'da basılarak tüm Avrupa'ya dağıtılan kitap da aynı amaçla çıkarılmış yayınlardandır²⁶. Öte yandan İstanbul'da *Pontus* gazetesi, Trabzon'da *Epohi* ve Batum'da da *Elefteria*

²³ Patrik vekilinin Paris'te başarısızlığa uğraması üzerine İstanbul'daki Rumluğun gücünü göstermek amacıyla bir ihtilâl hazırlığına başlanmıştır. Karakol ve resmi dairelerin işgalinin tasarlandığı bu ihtilâli idare etmek üzere bir Yunan generalinin gönderilmesine karar verilmiş ve Aleksandros vapuruna çok miktarda cephaneye yüklenerek İstanbul'a gönderilmiştir. Yunan generali İstanbul'da bulunduğu süre zarfında patrikhane ile de irtibat halinde olmuştur. (BOA, DH, KMS-49/2 (9), 31 Mart 1919).

²⁴ Trabzon metropoliti Hrisantos içerde ve dışarıda pontusçuluğu anlatmak ve organize etmek için büyük çaba sarf etmiştir. Pontusçu Rum çetelerinin faaliyetleri I. Dünya Harbi'nden itibaren artış göstermiştir. Trabzon ve çevresinin Ruslar tarafından işgali esnasında Rumlar silahlandırılmış ve Rus subaylarının kumandası altında çeteler oluşturulmuştur. Rum çetelerinin Türk köylerine yaptıkları saldırılar bir yana Ruslar için casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Trabzon'un Osmanlı idaresine geçmesinden sonra zikredilen çeteler Rus askerleriyle birlikte Rusya'ya kaçmışlardır. (Mesut Çapa, aynı makale, s. 54). Rumların Karadeniz'deki faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Mehmet Yavuz ERLER, "Pont Ahşaena (Karadeniz)", *RAPOR: Misyonerlik ve Pontusçuluk*, Samsun 2002.

²⁵ BOA, DH, KMS-49/2 (57) 20 ; Ercüment KURAN, "Millî Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986*, s. 79.

²⁶ Mesut ÇAPA, *Pontus Meselesi*, Trabzon 2001, s. 74-75.

Pontus gazeteleri yaptıkları ayrılıkçı yayınlarla Rumların silahlı mücadelelerine fikrî mücadele yoluyla destek vermeye çalışmışlardır²⁷. Nitekim Rumlar aynı yayın ve propaganda faaliyetlerini Yunanistan'da da sürdürmüştür. 30 Eylül 1919 tarihinde *Vakit* gazetesinde “*Yunan Propagandası*” başlığı altında çıkan yazıda bu konuya detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Zikredilen yazıda Yunanlıların o günlerde adeta varlarını yoklarını “*ecnebi memleketlerinde tahrikat icrası*” için sarf ettikleri, Yunan Hükümeti'nin dışarıdan istikraz yoluyla elde ettiği paranın hemen hemen tamamını yine dışarıda propaganda yapmak için kullandığı, bir çok Yunanlı'nın “*menfaat-i vatan*” düşüncesiyle ferdi olarak yoğun çaba sarf ettiği, parası olanın parasını, kalemi olanın kalemini, dilinden başka bir şeyi olmayanın da dilini, dışarıdaki Yunan propagandasına hasrettiği vurgulanmıştır. Aynı yazıda, Yunanlıların bu propagandalarında fazla ileri gittikleri yorumu yapılarak Atina'daki gazetelerden birinin sahibi tarafından Times gazetesine gönderilen bir mektuba yer verilmiştir. Söz konusu gazeteci mektubunda, İzmir'in işgali olayını mazur göstermek yerine tamamen inkar etmiş, bunun yanı sıra işgal idaresini Yunan ideallerine ulaşma adına her bakımdan mükemmel bir idare olarak göstermiştir. Ayrıca, “*Türkler bizi kesip biçtikleri, kadınlarımıza taarruz ettikleri halde biz yine Hristiyanlık hissiyatını unutmadık. İntikam hisleri besleyecek yerde kiliselerimize giderek katiller için mağfiret diledik*” tarzında ifadelerde bulunmuştur. Yine Yunanlı bir doktor aynı şekilde Times gazetesine gönderdiği bir telgrafta, Trakya'nın asıl halkının tamamen Rumlardan oluştuğunu, buraya sonradan bir miktar Bulgar geldiğini, Türklerin ise Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Türkiye Hükümeti tarafından iskân edilen muhacirlerden ibaret olduğunu belirtmiş ve “*bütün Trakya Wilson prensipleri mucibince Yunanlılara verilmelidir. Verilmeyip de Rum ekseriyeti Türk veya Bulgar ekalliyetinin idaresi altında bırakılırsa Balkanlar hiçbir zaman sükûnet bulamaz ve cihan hiçbir zaman rahat edemez*”, ifadelerine yer vermiştir²⁸.

Patrikhane, doktor, öğretmen, tahsildar, eczacı, müfettiş, yazar, tercüman ve mühendisten oluşan bini aşkın personeliyle faaliyet gösteriyordu²⁹. Bu teşkilat vasıtasıyla göçmenleri ve çeteleri gerekli görülen yerlere göndererek o bölgelerdeki asayişsizlik ve kanun dışı hareketleri organize etmiştir. Patrikhanenin desteğiyle oluşturulan Rum çetelerine İstanbul'dan izci teşkilatları vasıtasıyla silah, üniforma, para, çeşitli malzeme ve Yunan öğretmenleri gönderiliyordu. Üstelik patrikhane Pontus davası için yalnız İstanbul'da değil, Karadeniz'deki faaliyetlerde de etkin bir rol oynamıştır.

²⁷ Fahri KILIÇ, “Millî Mücadele Dönemi'nde Trabzon ve Çevresinde Ortaya Çıkan Pontus Rum Sorunu'nun Giderilmesinde Atatürk'ün Rolü”, *Uluslar arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001*, C. I. Trabzon 2002, s. 615.

²⁸ *Vakit*, Nr. 686, 4 Muharrem 1338, (30 Eylül 1919).

²⁹ *Pontus Meselesi*, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü, 1338, s. 31.

Trabzon'da Rumların arzu ettikleri devleti kurmak için yeterli nüfusa sahip olmadıklarını görünce Rusya'daki Rumlar arasında propaganda yaptırarak ve para ile ikna yollarına başvurarak geçici de olsa çok sayıda Rum'un buraya göç etmesini sağlamıştır³⁰. Bunun yanı sıra Pontusçu faaliyetleri yakından takip etmek üzere özellikle ruhanilerin yakın akrabalarını düzenli aralıklarla ve gizli görevlerle Karadeniz bölgesine göndermiştir. Ayrıca, çok sayıda Rum milletvekili Trabzon ve çevresinde Pontus propagandası yapmışlardır³¹.

Anadolu'daki Rum-Yunan emellerinin siyasi ve dinî merkezi olan patrikhane, bir taraftan da toplantı, konferans ve kongreler tertip ederek Yunan davasına hizmet etmeye çalışmıştır. Şubat 1919'da İstanbul'da ve Temmuz 1919'da Batum'da toplanan Pontus kongrelerinin her ikisinde de önce Pontus'un bağımsız olması, daha sonra da Yunanistan ile birleşmesi kararı alınmıştır. Bu kongrelerde ayrıca Paris Barış Konferansı'na Türkiye Rumlarının isteklerini sunmak üzere bir heyet seçilmiştir³². Aynı dönemde İstanbul'da Fener Rum Patrikhanesi'nde de sık sık toplantılar yapılmıştır. Bu toplantıları bazen Yunan siyasi temsilcisi, bazen de onun tarafından görevlendirilen siyasi memurlar yönetmişlerdir. Toplantıların gündemi gizli tutulmakla beraber Türk yetkilileri tarafından yapılan araştırmalar, Osmanlı tabiiyetindeki çeşitli milletlerin ruhani reislerinin katılımıyla yapılan bu toplantıların amacının, Paris Barış Konferansı'nda Yunan Patriki'nin iddia ve taleplerini destekleyecek bir protokol hazırlamak olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, İstanbul ve Rusya'daki Ortodoks Patrikliği'ne seçilecek kişiler hakkında görüşüleceği de tespit edilmiştir. Yine Rum Metropoliti tarafından verilen talimat üzerine, benzer amaçlı bir toplantı 22-23 Haziran 1919'da Tarabya'da Rum Mektebi'nde yapılmıştır. Konuşmalar esnasında "müjdeler olsun, Ayasofya'ya çan takılacak" söylemlerine yer verildiği öğrenilmiştir³³. Rum İzci Mektebi'nde metropolit seçimi için yapılan bir toplantıda da, Yunan zabiti toplantıya katılan Hıristiyanlara hitaben bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, Venizelos'un er geç iktidara geleceğini, Ayasofya'nın Türklerin elinden alınacağını, Türklerin Anadolu'da kestikleri Hıristiyan kardeşlerinin intikamının alınacağını ifade ederek Rum halkın her zaman için askerliğe hazır bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Toplantı "Zito Venizelos", "Zito Papolas" sloganlarıyla sona ermiştir³⁴.

Ayrıca, mütareke yıllarında Rum ve Ermeni Patrikhaneleri ortak çalışmalarda bulunmuşlardır. Doğu Karadeniz'de Rum ve Ermeni istekleri

³⁰ Hamit PEHLİVANLI, aynı makale, s. 94-95; Adnan Sofuoğlu, aynı makale, s. 232.

³¹ Bülent ATALAY, "Trabzon Metropoliti Hrisanthos'un Pontus Meselesine Dair Türkiye Dışında Yaptığı Bazı Faaliyetler", *Trabzon ve Çevresi Uluslar arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001*, Trabzon 2002, s. 604.

³² Yusuf SARINAY, aynı makale, s. 23.

³³ BOA, DH. KMS-49/2 (35), 23 Haziran 1919.

³⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. 51/43 (2), 21 Şubat 1921.

çakışmasına rağmen Osmanlı Devleti'ni parçalayıp ayrı devletler kurma yönündeki ortak gayeleri onları işbirliğine sevk etmiştir³⁵. İşgalden hemen sonra Rumlar, komiteci Ermenilerle birlikte İtilaf Devletleri'ne başvurarak patrikhanenin belirlediği kişilere silah dağıtılmasını talep etmişlerdir. Fakat bu talepleri kabul görmemiştir³⁶. Yine bu dönemde, Rum milletvekilleri bir Ermeni-Rum Kulübü kurma çabası içerisindeydiler. Bu amaçla Ermenice'ye vâkıf olan Çatalca Rum metropoliti, İstanbul' da bazı Ermeni ileri gelenleriyle görüşmüş ve iki milletin işbirliği için fikir alış verişinde bulunmuştur³⁷. Neticede 6 Aralık 1918'de yapılan siyasi bir uzlaşma doğrultusunda Rum-Ermeni Birliği Komitesi kurulmuş ve iki taraf birbirinin davasını benimseyerek işbirliği yapmayı taahhüt etmiştir³⁸. Yunan siyasi temsilcisi Kanelopolos, Venizelos'tan aldığı talimat doğrultusunda İstanbul' daki bu Rum-Ermeni İttihad Komitesi'ni idare etmeye başlamıştır³⁹.

Patrikhanenin Yunan Hükümeti ve büyükelçilik ile irtibat halinde Pontus davası için yapmış olduğu bu çalışmalar Osmanlı Hükümeti tarafından yakından takip edilmiş ve mecliste patrikhanenin yönlendirmesi ve teşviki ile ortaya çıkan olaylar masaya yatırılarak gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Nitekim hükümet, İstanbul'un yanı sıra Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin de mevcudiyetini ve buradaki Rumların faaliyetlerini tespit ettiğinden söz konusu Yunan kuvvetlerinin kaldırılmasını gerekli görmüştür. Ayrıca Rumlar tarafından İstanbul'da tertip edilen izci teşkilatını uygun görmemiş ve bu gelişmelerden İtilaf Devletleri mümessillerini haberdar ederek adı geçen izci teşkilatının ilgası için gerekli teşebbüste bulunulmasına karar vermiştir⁴⁰. Neticede TBMM'nin 3 Ocak 1923 tarihli gizli celsesinde patrikhanenin kayıtsız şartsız millî sınırlar dışına çıkarılması kararı alınacaktır⁴¹.

³⁵ Esin DAYI, Karadeniz Sahillerine Rum, Ermeni Göçleri ve Onların Çete Faaliyetleri, *19 Mayıs ve Millî Mücadelede Samsun Sempozyumu Bildiriler 16-20 Mayıs 1994*, Samsun 1994, s. 17. Bu dönemde İtilaf Devletleri ve Batı kamuoyu Trabzon ve Mersin hattının doğusunda kalan bütün Karadeniz ve Doğu Anadolu topraklarını büyük bir Ermenistan olarak tasarlıyordu. Bu gelişmeler Pontusçular'ı hayal kırıklığına uğratmış fakat davalarından vazgeçirememişti. (Fahri KILIÇ, aynı makale, s. 615).

³⁶ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımlar*, İstanbul 1975, s. 48-49.

³⁷ *Atı*, Nr. 340, 19 K. Evvel 1334 (19 Aralık 1918).

³⁸ Celal BAYAR, *Ben de Yazdım*, C. V, İstanbul 1967, s. 1449. Aynı dönemde Ermeni Patrikhanesi Hahambaşılık ile de müşterek çalışmalarda bulunmuştur. İki taraf, gayrimüslim askerlerin terhisine dair bir tahrirat hazırlayarak mütareke tatbik memurlarına vermiş ve talepleri olumlu karşılanmıştır. (BOA, *DH. KMS- 49/1 (78)*, 24 Mart 1919).

³⁹ *Pontus Meselesi*, s. 36.

⁴⁰ Adnan SOFUOĞLU, aynı makale, s. 235-236.

⁴¹ Azmi SÜSLÜ, aynı makale, s. 263.

Sonuç:

Yüzyıllarca kendilerine sağlanan dinî ve kültürel hürriyet ve müsamahadan istifade ederek huzur ve refah içinde yaşayan Rumlar büyük devletlerin teşvikleri ve yeni doğan milliyet hislerinin etkisiyle isyan etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda uğradığı ağır mağlubiyet ve bu mağlubiyetin getirdiği ağır mütareke ortamı Yunanistan için tarihî emellerine ulaşmada beklenen fırsat olmuştur. Bu fırsatı değerlendirmeye çalışan Yunanistan aynı zamanda İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Türkiye'yi parçalama politikalarına da alet olmuştur⁴². Mütareke ortamından istifade eden Rumlar, Yunan Hükümeti, Yunan Büyükelçiliği ve Fener Rum Patrikhanesi'nin teşvik ve destekleriyle kısa sürede teşkilatlanmışlar ve bu teşkilatlar vasıtasıyla Pontus Devleti'nin kurulması yolunda zemin arayışına girmişlerdir. Bu arayışta sözü edilen üç kurum tarafından İstanbul merkezli olarak kurulan çeşitli kulüp, dernek ve cemiyetler ve bu cemiyetler aracılığıyla yapılan yayın ve propaganda çalışmaları, Pontus davası için oluşturulan çeteler ve Yunanistan'dan askerî, siyasi ve kültürel amaçlı olarak gönderilen görevlilerin büyük rolü olmuştur. Pontusçu faaliyetler yalnız İstanbul'da değil, aynı zamanda Trakya'da ve Karadeniz sahillerinde de etkin bir şekilde yürütülmüştür.

Yunanistan, Pontus idealleri uğruna çaba sarf ederken Türk yetkilileri de gelişmeleri yakından takip etmiş ve bir takım önlemler almıştır. Pontusçuluk faaliyetlerine son vermek amacıyla 9 Aralık 1920'de *Merkez Ordusu* kurularak Pontus çetelerine karşı daha etkili bir mücadele yürütülmeye başlanmıştır. Alınan askerî ve idarî tedbirler kapsamında Rum çetelerinin bazıları İstiklâl Mahkemesi'nde ölüm cezasına çarptırılmıştır. Patrikhane, Cemiyet-i Akvam'a idamların durdurulması yönünde başvurmuş ancak TBMM, patrikhanenin Pontus davası için yaptığı çalışmaların belgelerle sabit olduğunu belirterek bu talebi olumsuz karşılamıştır⁴³.

Netice olarak Pontus hayali hem Rumlara , hem de Türklere pahalıya mâl olmuştur. Çıkan çatışmalarda yüzlerce Rum ölmüş, yüzlercesi de İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanarak idam edilmiştir. Aynı şekilde binlerce Türk öldürülmüş, tecavüze uğramış, yüzlerce köy yakılmış ve çok miktarda para ve mal gasp edilmiştir. Bunlar Pontus macerasının maddî faturasıdır. Bundan daha önemli ve telafisi güç olanı ise, yüzyıllarca bir arada yaşayabilmiş olan bu iki toplum arasında sonraki nesillere intikal eden bir güvensizlik ortamının doğmuş olmasıdır.

⁴²Yılmaz KURT, *Pontus Meselesi*, Ankara 1995, s. 56.

⁴³Yusuf SARINAY, aynı makale, s. 41.

